

Inhoud

Voorwoord	XIII
Inleiding	XV
Redactie en auteurs	XIX
I Deel 1 Doel, historie, criteria en de juridische status van richtlijnen	
1 Doel van richtlijnontwikkeling	3
<i>J.A. Swinkels, H. Vermeulen en T. Dunnink</i>	
1.1 Inleiding	4
1.2 Wat zijn richtlijnen?	4
1.3 Waarom zijn richtlijnen nodig?	5
1.4 Kwaliteitsbeleid	6
1.5 Tuchtrecht	9
Literatuur	9
2 Historisch perspectief van richtlijnontwikkeling in Nederland	11
<i>D.H.H. Dreesens, J.J.E. van Everdingen en S.M.C. Kersten</i>	
2.1 Inleiding	12
2.2 Van Assyriërs tot nu	12
2.3 Van consensus-based naar evidence-based richtlijnen	13
2.4 Van monodisciplinair naar multidisciplinair	14
2.5 Van zorginhoud naar zorginkoop en patiëntperspectief	15
2.6 Van papier naar digitaal	15
2.7 Van particulier initiatief naar publieke bemoeienis	15
2.8 Van nationaal naar internationaal	16
Literatuur	17
3 Criteria voor goede richtlijnen	19
<i>L.C.M. Kremer, J.S. Burgers en M.K. Tuut</i>	
3.1 Inleiding	20
3.2 Richtlijn voor richtlijnen	20
3.3 Het toetsingskader	22
Literatuur	24
4 Juridische aspecten van richtlijnen	25
<i>J.A. Swinkels, J.A.G. Drapers, J.K.M. Gevers en J.J.E. van Everdingen</i>	
4.1 Inleiding	26
4.2 Juridische karakterisering van richtlijnen	26
4.3 Richtlijnontwikkeling vanuit juridisch perspectief	27

4.4	Aansprakelijkheid in relatie tot richtlijnen.....	31
4.5	Richtlijnen als toetsingsmaatstaf.....	35
4.6	Juridisering.....	36
	Literatuur.....	36

II Deel 2 Voorbereiding

5	Patiëntenparticipatie in richtlijnontwikkeling.....	41
	<i>M.H.P. Bögels, C.E. Hoogstraten, H. van Veenendaal en M.M. Versluijs</i>	
5.1	Inleiding.....	42
5.2	Wat houdt patiëntenparticipatie in?.....	43
5.3	Meerwaarde van patiëntenparticipatie bij richtlijnontwikkeling.....	44
5.4	Patiëntenparticipatie in de verschillende fasen van richtlijnontwikkeling.....	46
5.5	Voor de toekomst.....	52
	Literatuur.....	53
6	Richtlijnonderwerpen, prioritering, knelpuntenanalyse en uitgangsvragen.....	55
	<i>M.M.J. Ploegmakers en Tj. Wiersma</i>	
6.1	Inleiding.....	56
6.2	Benoemen van potentiële richtlijnonderwerpen.....	56
6.3	Prioriteren van onderwerpen voor richtlijnontwikkeling.....	57
6.4	Prioriteren van revisies van richtlijnen.....	60
6.5	Prioriteren en samenwerking met andere beroepsgroepen.....	61
6.6	Knelpuntenanalyse.....	61
6.7	Van knelpunten naar uitgangsvragen.....	64
	Literatuur.....	65
7	Projectmanagement.....	67
	<i>P.J. van der Wees, M. Kamphuis en R.J. Borgonjen</i>	
7.1	Inleiding.....	68
7.2	Management in fasen.....	68
7.3	Samenstelling van de werkgroep.....	70
7.4	Management van de werkgroep.....	71
7.5	Rollen, taken en verantwoordelijkheden van de werkgroepleden.....	73
	Literatuur.....	77
8	Belangenverstrengeling.....	79
	<i>Tj. Wiersma, L. Wigersma en J.J.E. van Everdingen</i>	
8.1	Inleiding.....	80
8.2	De herkomst van belangen.....	80
8.3	Soorten belangen.....	81
8.4	Omgaan met belangen.....	81
8.5	Voor de toekomst.....	87
	Website.....	87

III Deel 3 Ontwikkeling en onderhoud

9	Het werk in de werkgroep	91
	<i>M.A. Pols, J.A. Vriezen en C.J.G.M. Rosenbrand</i>	
9.1	Inleiding	92
9.2	Taakverdeling binnen de werkgroep	92
9.3	Vergaderdiscipline	93
9.4	Digitaal werken	93
9.5	Omgaan met werkgroepleden die hun afspraken niet nakomen	94
9.6	Omgaan met meningsverschillen	95
9.7	Omgaan met zeer recente literatuur.....	97
	Literatuur	98
10	Zoeken van informatie	99
	<i>H.W.J. Deurenberg, M.E. Wessels en C.J.M. Hielkema</i>	
10.1	Inleiding	100
10.2	Belangrijkste bronnen van informatie	100
10.3	Oriënterende zoekacties	103
10.4	Specifieke zoekacties.....	103
10.5	Monitoring van literatuur	108
10.6	Beheer van literatuur.....	108
	Literatuur	109
11	Beoordelen en graderen van wetenschappelijk bewijs	111
	<i>T. Kuijpers, B. Niël-Weise, M. Langendam en R.J.P.M. Scholten</i>	
11.1	Inleiding	112
11.2	GRADE-proces.....	113
11.3	Samenvatten van gegevens in 'evidencetabellen'.....	121
	Literatuur	124
12	Het formuleren van aanbevelingen	125
	<i>Tj. Wiersma, T. Zuiderent-Jerak, J.J.E. van Everdingen en J.S. Burgers</i>	
12.1	Inleiding	126
12.2	Wat geldt als bewijs?	126
12.3	Het formuleren van diagnostische aanbevelingen.....	128
12.4	Het formuleren van therapeutische aanbevelingen.....	130
12.5	Aanbevelingen op basis van kwalitatief onderzoek.....	134
12.6	Overige overwegingen	135
12.7	De vorm van aanbevelingen.....	136
12.8	Richtlijnen als codificaties van bestaande praktijk.....	137
	Literatuur	138

13	Structuur en opbouw van de tekst	139
	<i>Z. Erjavec, H. Vermeulen en J.S. Burgers</i>	
13.1	Inleiding	140
13.2	Titel en colofon	141
13.3	Samenstelling van de werkgroep	141
13.4	Samenvatting	141
13.5	Algemene inleiding	143
13.6	Uniformiteit in taal	145
13.7	Klinisch-inhoudelijke hoofdstukken	145
13.8	Organisatie en implementatie	147
13.9	Evaluatie en monitoring	147
13.10	Literatuurlijst	147
	Literatuur	148
14	Commentaarronde en uittesten van een conceptrichtlijn	149
	<i>C.T.J. Hulshof, C.J.G.M. Rosenbrand en M.A.H. Fleuren</i>	
14.1	Inleiding	150
14.2	Commentaarronde	150
14.3	Uittesten van een conceptrichtlijn	152
	Literatuur	154
15	Autorisatie van richtlijnen	155
	<i>W.J.J. Assendelft, T.A. van Barneveld en T. Dunnink</i>	
15.1	Inleiding	156
15.2	Wat houdt autorisatie in?	156
15.3	Methoden en voorbeelden van autorisatie	156
15.4	Aandachtspunten bij het vaststellen van een autorisatieprocedure	159
	Literatuur	162
IV	Deel 4 Special interests	
16	Gedeelde besluitvorming en richtlijnen	165
	<i>T. van der Weijden, D.H.H. Dreesens en H. van de Bovenkamp</i>	
16.1	Inleiding	166
16.2	De patiënt centraal	166
16.3	Hoe kunnen richtlijnen bijdragen aan gedeelde besluitvorming?	170
	Literatuur	174
17	Richtlijnontwikkeling en wetenschappelijk onderzoek	175
	<i>M.M.J. Wiegerinck, B.W. Mol en H.J. Smid</i>	
17.1	Inleiding	176
17.2	Van wetenschappelijk onderzoek naar richtlijnen	176
17.3	Van richtlijnen naar (prioriteiten voor) onderzoek	180
	Literatuur	183

18	Organisatie van zorg in richtlijnen	185
	<i>M. Langelaan, T.A. van Barneveld en B.P. Geerdes</i>	
18.1	Inleiding	186
18.2	Kwaliteitszorg in zorginstellingen en richtlijnen	186
18.3	Organisatie van zorg binnen de richtlijnontwikkeling	187
18.4	Implementatie en organisatie van zorg	190
	Literatuur	191
19	Doelmatigheid in richtlijnen	193
	<i>L. Hakkaart, T.L. Feenstra en E. Buskens</i>	
19.1	Inleiding	194
19.2	Begrippen	195
19.3	Doelmatigheid in richtlijnen	197
19.4	Drempelwaarden	198
19.5	Instrument/Operationalisatie	199
19.6	Meer aandacht voor kosteneffectiviteit	200
	Literatuur	201
20	Indicatiestelling als essentieel onderdeel van richtlijnen	203
	<i>J.J. van Croonenborg en W.C. Peul</i>	
20.1	Inleiding	204
20.2	Indicatiestelling in het kader van goede en gepaste zorg	204
20.3	Indicatiestelling in het kader van praktijkvariatie	205
20.4	Indicatiestelling in richtlijnen: enkele voorbeelden	207
20.5	Expliciete aandacht voor indicatiestelling in richtlijnen	210
20.6	Belang van kwaliteitsregistratiesystemen	210
	Literatuur	210
V	Deel 5 Toepassing van richtlijnen	
21	Implementatie van richtlijnen	215
	<i>L.M.T. Schouten, M.E.J.L. Hulscher en R.F. Dijkstra</i>	
21.1	Inleiding	216
21.2	Barrières	216
21.3	Algemeen model voor implementatie	217
21.4	Implementatiestrategieën	220
21.5	Kan het beter, kan het sneller?	223
	Literatuur	224
22	Omgaan met weerstanden	225
	<i>T. van der Weijden, D. Beaujean en J.A. Swinkels</i>	
22.1	Inleiding	226
22.2	Redenen om richtlijn niet op te volgen	227
22.3	De mens is een irrationeel wezen	227

22.4	Weerstand op allerlei niveaus.	231
	Literatuur	231
23	ICT-ondersteuning: de volgende stap in de evolutie van richtlijnen.	233
	<i>R. Goud, H. Riper en D. Sent</i>	
23.1	Inleiding	234
23.2	Ondersteuning bij de ontwikkeling van richtlijnen	234
23.3	Ondersteuning bij de implementatie van richtlijnen.	237
23.4	Ondersteuning bij de evaluatie van richtlijnen	240
23.5	Toekomstige evolutie van ICT en richtlijnen	241
23.6	Voor de toekomst	242
	Literatuur	243
24	Richtlijnen en onderwijs	245
	<i>M.J. Kaljouw, E.J. van der Jagt en P.J. Dörr</i>	
24.1	Inleiding	246
24.2	Richtlijnen in onderwijs aan zorgverleners in opleiding	246
24.3	Richtlijnen en interprofessioneel onderwijs	248
24.4	Richtlijnen en nascholing aan zorgverleners.	249
	Literatuur	250
25	Patiëntenvoorlichting in aansluiting op richtlijnontwikkeling.	251
	<i>J.A. Mulder, A.J.M. Drenthen en A.M.C. Horemans</i>	
25.1	Inleiding	252
25.2	Voorlichting in de medische praktijk	252
25.3	Voorlichting in de huisartspraktijk	254
25.4	Ontwikkeling van digitaal voorlichtingsmateriaal op basis van multidisciplinaire richtlijnen	257
25.5	Zeldzame aandoeningen	259
	Literatuur	261
VI	Deel 6 Meten en evalueren	
26	Indicatoren op basis van richtlijnen	265
	<i>J. Braspenning, M. Bouma en J. Hoenen</i>	
26.1	Inleiding	266
26.2	Definitie van indicatoren	266
26.3	Ontwikkelen van indicatorensets.	268
26.4	Gebruik van indicatoren.	274
	Literatuur	274
27	Visitatie en richtlijnen.	277
	<i>R. van Blommestein, J.A. Fossen, J.W. Hagemeijer en M.J.M.H. Lombarts</i>	
27.1	Inleiding	278
27.2	Geschiedenis.	278

27.3	Visitatiemodel	279
27.4	Richtlijnen als expliciet onderdeel van visitatie	281
	Literatuur	284
28	Actueel houden van richtlijnen	285
	<i>J.J.A. de Beer, J.J. van Croonenborg en S.M.C. Kersten</i>	
28.1	Inleiding	286
28.2	‘Levende richtlijnen’	286
28.3	Wie is verantwoordelijk voor het actueel houden van richtlijnen?	287
28.4	Frequentie van beoordeling van noodzaak voor actualisatie van een richtlijn	287
28.5	Hoe kan worden beoordeeld of een richtlijn moet worden geactualiseerd?	288
28.6	Proces van actualisatie van een richtlijn	290
28.7	Becommentariëren en autoriseren van geactualiseerde richtlijnen	290
28.8	Publicatie van geactualiseerde richtlijnen	290
28.9	ICT-ondersteuning bij het actueel houden van richtlijnen	291
	Literatuur	292
29	Evaluatie van de toepassing van richtlijnen	293
	<i>J.S. Burgers, M.A.H. Fleuren, M. Lugtenberg en C.T.J. Hulshof</i>	
29.1	Inleiding	294
29.2	Begrippenkader	294
29.3	Methoden van evaluatie	296
29.4	Voorbeelden van evaluatie	298
	Literatuur	301
	Bijlagen	
	Register	305

Handboek evidence-based richtlijnontwikkeling

Een leidraad voor de praktijk

van Everdingen, J.J.E.; Dreesens, D.H.H.; Burgers, J.S.;

Swinkels, J.A.; van Barneveld, T.A.; van der Weijden, T.

(Eds.)

2014, XXIV, 312 p. 23 illus., Softcover

ISBN: 978-90-368-0266-6